

Institutions divines, livre 1

Lactance

Textes de la séance 5

Hercule, Scipion et Poutine : des dieux ? [I, XVIII, 1-17]

[1] Hoc loco **refellendi** sunt etiam ii qui deos ex hominibus esse factos non tantum fatentur, sed, ut eos laudent, etiam gloriantur, aut **virtutis** gratia, ut Herculem, aut **munerum**, ut Cererem ac Liberum, aut artium repertarum, ut **Aesculapium** ac **Minervam**. [...]

Hercule et Ulysse (**Les Travaux d'Hercule**, Pietro Francisci, 1958)

[3] Virtutem esse dicunt quae hominem tollat in caelum, non illam de qua philosophi disserunt, quae posita est in bonis animi, sed hanc corporalem quae dicitur fortitudo : quae quoniam praecipua in Hercule fuit, immortalitatem meruisse creditur. [4] Quis tam stulte ineptus est ut corporis vires divinum vel etiam humanum bonum iudicet, cum sint et

maiores pecudibus attributae et uno morbo saepe frangantur vel ipsa senectute minuantur et corruant ? [5] Itaque idem ille cum deformari ulceribus **toros** suos cerneret, nec sanari se voluit nec senem fieri, ne **quando** se ipso minor aut deformior videretur. [6] Hunc e **rogo** quo vivum se ipse combusserat ascendisse in caelum putaverunt eaque ipsa quae stultissime admirati sunt simulacris et imaginibus expressa et consecrata posuerunt, ut in perpetuum vanitatis eorum monimenta **perstarent** qui ob **necem** bestiarum deos fieri credidissent.

[7] Sed haec Graecorum fortasse culpa sit, qui res levissimas pro maximis semper habuerunt. [8] Quid nostri ? Num sapientiores ? Qui athleticam quidem virtutem contemnunt, quia nihil **obest**, sed regiam, quia late solet nocere, sic admirantur ut fortes et bellicosos duces in deorum **coetu** locari arbitrentur, nec esse ullam aliam ad immortalitatem viam quam exercitus ducere, aliena vastare, urbes delere, oppida excidere, liberos populos aut trucidare aut subicere servituti. [9] Videlicet quo plures homines **afflixerint**, spoliaverint, occiderint, eo se nobiliores et clariores putant et inanis gloriae specie capti sceleribus suis nomen virtutis imponunt. [10] Iam mallet ut a ferarum caedibus deos sibi fingerent quam immortalitatem tam **cruentam** probarent. Si quis unum hominem **iugulaverit**, pro **contaminato** ac **nefario** habetur nec ad terrenum hoc domicilium deorum admitti eum **fas** putant. Ille autem qui infinita hominum milia trucidaverit, **cruore** campos inundaverit, flumina **infecerit**, non modo in templum, sed etiam in caelum admittitur. [11] Apud Ennium sic loquitur **Africanus** :

”Si fas **endo plagas caelestum** ascendere cuiquam est,
Mi soli caeli maxima porta patet.”

Scilicet quia magnam partem generis humani extinxit ac perdidit ! [12] O quantis in tenebris, Africane, **versatus** es, vel potius, o poeta, qui per caedes et sanguinem patere hominibus in caelum **ascensum** putaveris ! [13] Cui vanitati et Cicero adsensit : ”Est vero, inquit, Africane : nam et Herculi eadem ista porta patuit.” Tamquam ipse plane, cum id fieret, **ianitor** fuerit in caelo ! [14] Equidem statuere non possum dolendumne potius an ridendum putem, cum videam graves et doctos et, ut sibi videntur, sapientes viros in tam miserandis errorum fluctibus **volutari**. [15] Si haec est virtus quae nos immortales facit, mori quidem malim quam **exitio** esse quam plurimis. [16] Si aliter immortalitas parari non potest nisi per sanguinem, quid fiet, si omnes in concordiam consenserint ? Quod certe fieri poterit, si pernicioso et impio furore proiecto innocentes esse ac iusti velint. [17] Num igitur nemo erit caelo dignus ? Num peribit virtus, quia hominibus in homines

saevire non dabitur ? Sed isti qui **eversiones** urbium populorumque summam gloriam **computant**, otium publicum non ferent, rapiunt, saevient et **iniuriis insolenter illatis** humanae societatis foedus irrumpent ut habere hostem possint, quem sceleratius deleant quam **laccessierint**.

Pour quel mérite est-on divinisé ? [I, XVIII, 18-25]

[18] Nomen deorum Cereri ac **Libero** traditio munerum fecit. Possum divinis docere litteris vinum atque fruges ante progeniem **Caeli** atque **Saturni** fuisse in usu hominum. Ab his sane inventa esse fingamus. [19] Num potest plus aut maius videri collegisse fruges hisque fractis panem facere docuisse aut uvas de vitibus lectas expressisse vinumque fecisse quam fruges ipsas aut vites generasse ac **protulisse** de terra ? [20] Reliquerit haec sane Deus humanis ingeniis **eruenta**, tamen fieri non potest **quin** ipsius sint omnia, qui et sapientiam tribuit homini ut inveniret et illa ipsa quae possent inveniri.

[21] Artes quoque suis inventoribus immortalitatem peperisse dicuntur, ut Aesculapio medicina, Vulcano **fabrica**. Colamus igitur et illos qui **fullonicam sutrinam**que docuerunt. Cur autem **figulinae** repertori honos non habetur ? An quia isti divites **vasa Samia** contemnunt ? [22] Sunt et aliae artes quarum repertores humanae vitae plurimum profuerunt : cur non et illis attributa sunt templa ? [23] - Sed nimirum Minerva est quae omnes reperit, ideoque illi **opifices supplicant**. - Ergo ab his **sordibus** Minerva ascendit in caelum ! [24] **Est vero cur** quisquam **derelinquat** eum qui terram cum animantibus, caelum cum astris et luminibus **exorsus est**, ut eam veneretur quae **telam** docuit ordiri ? [25] Quid ? ille qui vulnera in corporibus sanare docuit num potest esse **praestantior** quam qui corpora ipsa formavit, sentiendi ac vivendi **rationem** dedit, herbas denique ipsas et cetera quibus **medendi** ars constat excogitavit ac protulit ?

Les dieux romains [I, XX, 1-10]

[1] Venio nunc ad proprias Romanorum religiones, quoniam de communibus dixi. Romuli nutrix, Lupa, honoribus est **affecta** divinis, et ferrem si animal ipsum fuisset cuius figuram gerit. [2] Auctor est **Livius** Larentinae esse **simulacrum** et quidem non corporis, sed mentis ac morum. Fuit enim Faustuli uxor, et propter **vulgati** corporis **vilitatem**, "lupa" inter pastores, id est **meretrix**, **nuncupata** est - unde etiam lupanar dicitur-. [3] Exemplum scilicet Atheniensium in ea figuranda Romani secuti sunt, apud quos meretrix

quaedam nomine "**Leaena**" cum tyrannum occidisset, quia nefas erat simulacrum constitui meretricis in templo, animalis effigiem posuerunt cuius nomen gerebat. [4] Itaque ut illi monumentum ex nomine, sic isti ex professione fecerunt. Huius nomini etiam dies festus dicatus est et "**Larentinalia**" constituta.

La louve se penche sur Romulus et Rémus (**Romulus et Rémus**, Sergio Corbucci, 1961)

[5] Nec hanc solam Romani meretricem colunt, sed **Faulam** quoque, quam "Herculis **scortum** fuisse" **Verrius** scribit. Iam quanta ista immortalitas putanda est quam etiam meretrices assequuntur? [6] **Flora** cum magnas opes ex arte meretricia quaesivisset, populum scripsit haeredem certamque pecuniam reliquit, cuius ex annuo **faenore** suus natalis dies celebraretur **editione** ludorum, quos appellant "Floralia". [7] Quod quia senatui **flagitiosum** videbatur, ab ipso nomine argumentum sumi placuit ut **pudendae** rei quaedam dignitas adderetur. Deam finxerunt esse quae floribus **praesit** eamque oportere placari ut fruges cum arboribus aut vitibus bene prospereque florescerent. [8] Eum **colorem** secutus in **Fastis** poeta, non ignobilem nympham fuisse narravit, quae sit "Chloris" vocitata eamque Zephyro nuptam quasi dotis loco id accepisse **muneris** a marito ut haberet omnium florum potestatem. [9] Honestae quidem ista dicuntur, sed inhoneste turpiterque creduntur; nec debent, cum veritas quaeritur, huiusmodi nos **velamenta decipere**. [10] Celebrantur ergo illi ludi **convenienter** memoriae meretricis cum omni lascivia. Nam praeter verborum licentiam, quibus obscenitas omnis effunditur, **exuuntur** etiam vestibus populo flagitante meretrices, quae tunc **mimarum** funguntur officio et in conspectu populi usque ad satietatem impudicorum **luminum** cum pudendis motibus detinentur.